

ՊԵՏԱԳՐԱԳԵՍԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀՆԴԱՍՏԱՆԷՆ

Կալկաթան

Նախ Կալկաթան, ուր տեղաւորուած եմ հոգեւոր պարտականութեամբ կը հետաքրքրէ զիս: Կ'ուզեմ գիտնալ ու ճանչնալ ամէն ինչ. տեսնել անձամբ այն աշխարհը ուր կ'ապրի հնդիկը իր ալլապան սովորութիւններու, նախապաշարուածներու, աւանդութիւններու եւ հաւատալիքներու շրջանակին մէջ: Կարելի՞ է հասկնալ զայն երբ իր երկիրը այնքան շաւղթօրէն կրնար ճոխացնել զինք, մինչ ամէն բան կողոպտուած է իրմէ անդենականի, հոգեփոխութեան գինովցնող մատուցակուծներով նետելով զայն այս աշխարհին քիչին, աղտին ու մերկութեան մէջ: Անշուշտ միշտ մեծամասնութիւնն է որ կ'առնուի ի նկատի: Ոչինչ՝ անոնց մասին որոնք ամէն բան առատօրէն ունին. ու հնդիկը խելացի է, հարուստ, ճարպիկ, ստեղծագործող, խմած տուն երբ կը գիտես երեսին եւ միւս կողմը: Ժողովուրդը զժախտաբար մեծամասնութիւնն է, ամբողջ գոր պիտի ճանչնաս իր երկրին մէջ, իրեն տրուած պայմաններու սահմաններով: Ներհակ պատկեր Հնդկաստանը, այն երկիրը ուր երկու ծայրայեղութիւններ կը համագոյակցին, իրարու հետ անշփոթ, իրարմէ խուսափելու ճիգերով: Ընկերային Սահմանաւորումներ կը գտան խումբեր իրարմէ եւ կը զգաս թէ աւելի ցեղախումբերու խառնարան մըն է որ կը լեցնէ փողոցը, այնքան ալլապան՝ անոնք իրարմէ, նոյնիսկ իրենց ճակատներու վրայ դրոշմուած կարմիր ու այլ գոյն կէտերու զանազանութեամբ: Ոմանք կարմիր կէտ մը ունին, ուրիշներ գիծ մը որ ոմանց քով ալ երկուքի, երեքի կը վերածուի: Տեսած եմ ճակատներ որոնք ամբողջութեամբ դեղին գիծերու ներքեւ կորսուած են: Իրենց կրօնական հասկացողութեամբ իրենց հոգիի աշքն է ան, հայեցողութեան կարելիութեան նշանը որմէ կը նային աւելի քան իրենց մարմնի աշքերով: Ու տակաւին կայ խորշանքը անհպելիին: Երբ ինծի նմաններ նոյնիսկ որոնք չեն լեցուած նա-

խապաշարումներով մարդերու բաժանումներու նկատմամբ, կ'ուզեն հեռանալ, փախիլ քուրերէն, տուներէն, ճամբաներէն ուր առատօրէն կեանքին սարսափը կը զալարուի հիւանդութեանց մանրէներու մտաւարտութիւններով: Ու ասոնց քովն ի վեր ո՛չ շատ հեռու մաքուր թաղերը միւս հնդիկներուն, որոնք մաքուր իրենց զգեստներուն մէջ եւրոպական ամենաբարձրընկերութեան կիրթ մակարդակը ունին: Սակայն աշխատանքը որ կը տարուի հիմա, ընկերային նոր վարդապետութեանց կամուրջը նետելու համար հոգիէ հոգի, մարդէ մարդ կը խորհիմ թէ տակաւին չէ գտած ժայռէ այն գետինը որուն վրայ պիտի հիմնաւորուէր հնդիկ ազգի մը իրական գոյութիւնը: Թէ որքանութիւնը ուժ կը շինէ, անոր իրական կասկածը կ'ունենաս Հնդկաստանի մէջ, երբ բազմութիւններ, անհամար, կը շարժին անգլիտակից մղումով մը առջեւ, — չեն սարսափեցներ քեզ: Բազմութիւններ ալ երբեմն բարի կ'ըլլան տարօրինակօրէն հոտերու պէս նոյն խոնարհութեամբ եւ զոհուելու պատրաստակամութեամբ: Պատմութիւնը փոխելու համար ամբոխներ պէտք է կարենան կիրքի ելլել նոր խտէրներու, սկզբունքներու ի խնդիր: Կայ նաեւ ստեղծագործող, քանդիչ ուժ մը որ պիտի գայ ժողովուրդներուն գիտակցութենէն կեանքի իրենց պայմաններուն, ընկերային տրեւալներուն իրական հասկացողութենէն: Ու գիտես որ հնդիկը, գոնէ մեծամասնութեամբ, տակաւին չանգրադառնար իր մարդկային պահանջներուն: Ու Կանտին, ու անոր աշակերտները ճիշդ հոն է որ կ'ուզեն տանիլ իրենց աշխատանքին թափը: Նոր կրիտասարգութիւն մը կայ, միշտ մի՛ մոռնաք փոքրամասնութիւնը, որ ինքզինքը բացած է քաղաքակրթութեան բոլոր երեսներուն: Արեւմուտքը ամբողջութեամբ ներկայ է ասոնց մէջ: Համալսարան, գիտութիւն, արուեստ, իրենց լաւագոյն հասկացողութեամբ կը գործեն հոն: Արիական միտքը նոյնքան բեղմնաւոր որ այժմ իրեն համար նոր ասպարէզներ կը փնտռէ, նոր հորիզոններ կը բանայ:

Դեկտեմբեր 30ն է: Հարիւր հազարաւորներ լեցուցած են Կալկաթայի պողոտաները, կը յորդին գոռոններէն, պատուհան-

ներէն, քիւերէն ընդունելութեան համար եուկոսլավիոյ զօրաւոր մարդուն՝ Թիթային։ Չեմ գիտեր թէ ի՞նչ կ'անցնէր անոր միտքէն երբ իր լիմուսինին մէջ փառաւորապէս հազամ, կուրծքը շքանշաններով բեռնաւոր կը պատասխանէր ձեռքի շնորհալի շարժումներով զինք բացազանջութիւններով ընդունող այդ բազմութեան։ Այն շնորհքը, որ իրն էր և իրմով արեւմուտքի քաղաքակրթութեան, կը թուէր ինծի իբրեւ շող մը միտում ըլլալ այդ սպիտակ մութին մէջ։ Ան իր այցելութիւնը կուտար Հնդկաստանին և իր զբօսանաւը, զոր առիթ ունեցայ տեսնելու անգամ մը պտոյտիս ընթացքին, խորոխած էր հետաքրքրութիւններուն մէջ զայն տեսնել եկող մարդերուն, Հուզլիի գետին վրայ, սպիտակ կաթսայի մը պէս։ Վերջապէս իշխողները, ով որ ալ ըլլան անոնք, ինչ վարդապետութեան և քաղաքական գրութեան ալ մարդ, չեն մոռնար իրենց գերմարդ, — տիրապետութիւնը զգացնող ո՛չ մէկ արտայայտութիւն։ Ու կը հազնին անոնք երկիրներու եւ ժողովուրդներու անունով փառքին պերճանքը և իրենց զօրաւոր անհատականութեան ծիրին մէջ կը կարծեն պարփակել բոլորին բարին։ Տարեվերջն է, կուգայ նոր տարին, բայց ամէն ինչ հին է տակաւին հակառակ իր նորութեան ցուցադրութիւններուն, երբ քսան դարեր մեզ կը բաժնեն հոգովէական զօրավարներու յաղթական մուտքէն յաւիտենական քաղաքը։ Ոչինչ փոխուած։ Պարտեալն ու յաղթականը, տիրապետողն ու տիրապետուողը, մէկը իր յաւիտենական հպատակութեան, հոգեզմայլանքին մէջ, միւսը իր արհամարհանքին և խմաստութեան գիտակցութեան։ Դժբախտութիւնը մարդուն որ պատմութիւն շինելու գատապարտութիւնը ունի, և սակայն միշտ նոյն ձեւով, նոյն կերպն ունենալով։ Պատմութիւնը, կ'ըսենք, ինքզինք կը կրկնէ։ Երբ չըջնա մը որ յաջորդաբար մարդուն կեանքին պիտի բերէ լոյս ու մութ և սակայն միշտ ակնկալել տալով նոր արշալոյսներ։

Նոր տարին հետ անձրեւները կեցան։ Ու կը յանդգնիմ շուրս ելլել, եթէ կարելի է այսպէս ըսել։ Որովհետեւ միշտ առաջին օրերուն վախ մը ունեցայ այդ ընդհանուր աղտոտութեան խառնուելու։ Դարձանային

եղանակ՝ Կալկաթայի մէջ մինչև Ապրիլ, ուրեմն լաւագոյն չըջանը, երբ առանց ֆիզիքական տանջանքի, կրնաս քայլերուդ եւ նայուածքներուդ հետաքրքրութիւնը տանիլ ճամբաներու վրայ։ Կալկաթան շատ բան ունի ցուցնելիք եկուորին համար։ Իրական արեւելքը շատ տարբեր՝ Մերձաւոր արեւելքէն։ Ո՛չ միայն կլիման, այլ մարդիկը, անոնց գոյնը, կեանքին հանդէպ հայեացքը, կրօնքը, քաղաքը նոր երեսներ՝ մեզի համար նոր ներկայացուցիչներով։

Ամէն իրիկուն գրեթէ կը շրջագայէինք Տէր Արամայիսին հետ քաղաքին լայնարձակ պողոտաներուն վրայ, մեր կողմի ժըխորը և բազմութիւնը հիւսիս ձգած։ Եկեղեցիի ինքնաշարժով, որուն վարիչը բարի հնդիկ մըն է, քառասնամեայ, որ ճարտարութեամբ մեզ կ'անցնէ կառքերու, կովերու, սայլերու խառնիճաղանճին մէջէն։ Կը հասնինք «Մէյտան» ինչպէս կը կոչեն ընդարձակ բացաստանը որ կը կտրատուի բազմաթիւ պողոտաներու զիծերով և որ կը սկսի կառավարական շէնքերու քովէն ու կանգ կ'առնէ արեւմուտքէն Հուզլիի գետին վրայ և արեւելքէն Չորինքի պողոտային հսկայական շէնքերուն առջև։ Ու հարաւէն կը գոցուի հսկայական, պարտաւան մանր շէնքովը «Վիկտորիա Մէմօրիլ»-ի։ Հողի տարածութեան սարսափը չունին այս երկրին կառավարիչները։ Ժամանակին այս մասը ճեմավայրը եղած է առանձնաշնորհեալ դասակարգին, անգլիացիներու, տարածուն եւ օգասուն, մարգագէտիներով շրջապատուած, որոնց կեդրոններուն վրայ հոս և հոն տակաւին կը յամենան վերջամասցութիւնները անգլիական իշխանութեան։ Հերոսական ներկայացուցիչները կայսերական ուժին իր զօրավարներու, կառավարիչներու, փոխարքաներու մեծածաւալ արձաններով։ Անշուշտ ամենահետաքրքրականն է ասոնց մէջ Վիկտորիա թագուհիի յիշատակարանը, համակ մարմարեայ հսկայ շէնք մը, որ իրիկուն մուխով լեցուն Կալկաթայի օդին մէջ պայծառափայլ կը կանգնի աւազաններու և ծաղիկներու ծփանքներուն մէջ։ Ամէն տեղ արձաններ որոնք յայտնի կերպով շատցած էին տպաւորելու համար հնդիկը որ մարդէն աւելի արձաններու, մարդկային մարմիններու կերպադրութիւններուն մէջ կը դնէ

իր յարգանքին և հաւատքին մեծագոյն տոկոսը: Ու ամբողջ այդ տարածութեան վրայ, ուր քաղաք մը կարելի է կանգնել, տեղ տեղ կուտակումները հնդկներուն, որոնք փռուած բոլորածն խումբերով դաշտին վրայ կ'ունկընդրեն մարգարէ մը, կը հետեւին աճապարարի մը սաղրանքներուն և կամ ուրիշներ յուլօրէն կ'ընկողմանին ծծելով երկրէն քիչ մը զովութիւն: Կարելի է հանդիպիլ երբեմն գրեթէ մերկ ֆաքիրներու, որոնք նստած իրենց քանի մը կոտոր քուրջին աղտին և լքուածութեան մէջ կ'անտեսեն զիրենք ըրջապատող այդ բոլոր գեղեցկութիւնները: Ու ասոնց վրայ կ'աւելնան անօթի և անտուն բազմութիւնները Բաքիստանէն փախած հնդկներու ուրոնք այդ բացատանէն մասեր բնակարանի են վերածած երկնքի երկրիքին տակ: Գիշերը երբ կ'իջնէ զլուծական, աշխարհ մը կ'ըլլայ այն մասը, երբ բարի մութը կը գոցէ բոլոր թշուառութիւնները մարդերուն և հնուաւոր վաճառատուններու ցուցատախտակներուն լոյսերը կը բացխփուին հէքեթներու աշխարհին վրայ: Շատ անգամ ըստպասեցի մութին մոգական ձեռքին որ փոխադրեր զիս, իրիկուան գաղջ օդին մէջ բնութեան միայն գգուանքին, մոռնալ տալով ինծի տանջանքը տեսածներուս: Ուրիշ երկիրներ անհամբերութեամբ կը սպասեն լոյսին՝ բացուելու համար կեանքի գեղեցկութիւններուն: Հոս թէ և շատերուն համար գիշերներ ալ չկան, և եթէ կան անոնց անկողինները մայթերն են, կամ փողոցները, երկաթուղիի կայարաններուն մէջ ուր քով քովի շարուած կը պառկին յանձնելու համար իրենց անօթութիւնն ու գոթախտութիւնները քունին մոռացութեան:

Բայց հաճելի է օտարութեան մէջ քովդ ունենալ մտերիմ մը, Տէր Արամայիսին պէս, իտէալներով ու խանդավառութեամբ լեցուն հայ եկեղեցական մը որ աւելիով տակաւին կ'ուզէ նուիրուիլ իր հօտին հոգեւոր և մտաւոր բարօրութեան: Հին օրերու անդրադարձումներու մէջէն շատ անգամ ապագայի ծրագիրներ շինեցինք մենք: Մեր քիչ ժողովուրդին մէջ իսկ ահագին գործ կայ ընելիք երբ օտարին թովչանքը կը սպառնայ մաս առ մաս տանիլ մեր էութենէն: Կը հաւատանք որ ամէն փոքրիկ շեղում մեր անցեալի հաւատքներէն, բար-

քերէն, խանդավառութիւններէն մաս մը կ'որսնցնել է հայութենէն: Ահաւասիկ ճիշդ անոր համար կ'արկունէր սիրտս որ մեր քաղցրարարաւ լեզուն երկրորդական կը մնար հնդկահայուն քով իրրեւ ծանօթութիւն և ան հազիւ թոթովանքը կ'ընէր անոր: Զարմանալի՝ երբեմն որ մեր պատմութիւնը այնքան անծանօթ մնացած ըլլար անոր որ անցեալին լուսաւոր դէմքեր և դէպքեր արձանագրեց: Կը ցաւի սիրտդ երբ փոքրիկ հայ մանչը կամ աղջնակը կը սոսալէ անգլերէնը և հայու անուշ աչքերով զարմացած կը նայի քեզի երբ հայերէնով հարցում մը կ'ուղղես իրեն: Մեր տեղերը պիտի ուրախանային մեր ծնողքները երբ օտար քանի մը բառ կարենայինք թոթովել, որովհետեւ վտանգ մը չէր մայրենի լեզուէն դուրս ուրիշ լեզու մըն ալ գիտնալ: Կը յիշեմ տակաւին երբ նախակրթարանի Բ. դասարանի աշակերտ հօրեղբայրս զիս ուզեց թարգման ունենալ իր և Ֆրանսացիի մը միջև: Ո՛վ զիտէ ի՞նչ էի ես իր մտքին մէջ, զպրօցական մը որ Ֆրանսերէն կը սորվէր: Բայց Հնդկաստանի մէջ ամենամեծ վտանգն էր ան երբ կը պակսէր մերը, հայերէնի ծանօթութիւնը: Ու կը խորհէինք երկուքս միասին այն աշխատանքին մասին որ զըպրօցին և եկեղեցիին միջոցաւ պէտք է տարուէր փրկելու համար այս պատուական բեկորը հայութեան մեր ամբողջին համար: Կարելիութիւնները չեն որ կը պակսէին, բայց կը պակսէր տեւական, յամառ, հաւատաւոր աշխատանքը: Թերեւս շատ բան ձգուած էր բախտին, աւելի ճիշդ պարտուողականութեան որ վտանգն է սփիւռքի մէջ ցրուած բոլոր հայ գաղութներուն նուազ կամ աւելի չափերով: Հնդկաստանի հայ երիտասարդը ասպարէզ կը փնտռէ այժմ Անգլիոյ մէջ: Հոն գտնուած միջոցիս մեկնողներ եղան և կային որ կը պատրաստուէին ալ: Ոմանց համար Անգլիան Home-ն էր, հայրենի տունը: Ես կը խորհիմ որ ատկա հոգեկան պարտութեան մը արդիւնքն ըլլալէ աւելի, արդիւնքն է երկիր ունենալու զրկանքին: Հողը հացի, ջուրի չափ անհրաժեշտ՝ մարդուն համար: Եւ զարմանալի չէ որ մեռնի ան, այս անգամ ցեղային կեանքին համար, երբ կ'ապրի զրկուած իր հողէն, ուր կենսաւորուեցաւ իր պատմութեան ծառը և որմէ սակայն կոտրած ճիւղ

մը ինք՝ նոր հող կը փնտռէ արմատաւոր-
ուելու, ուրեմն գոյատեւելու համար: Նոր
նկարագիր մը առնելու համար: Ես նշա-
րեցի որ բոլոր երիտասարդները, նոյնիսկ
անգլիախոս, ունէին խորունկ անօթութիւնը
հայուն արժէքներուն նկատմամբ երբ ա-
նոնք հանգամանօրէն կը բացուէին իրենց
մտքի և հոգիի աչքերուն առջև, կը բուէր
որ տրուէր իրենց: Յաճախ արցունքներ
լեցուցին աչքերս երբ բեմի վրայ հայ փոք-
րիկներ և պատանիներ հայերէն արտասա-
նեցին և երգեցին: Հսեցի բոլորին գովքը,
նոյնիսկ անոնց որ ոչինչ հասկցան հայերէ-
նէն: Հաւանաբար կը դատապարտէին ալ
ինքզինքնին հոգեւին: Որովհետեւ ամէն գո-
վասանք ընդունիլ է արժանիք մը և զայն
չունեցողները զայն լաւագոյն ճշգողները
կ'ըլլան: Շատ իրիկուններ այսպէս ման ե-
կանք «Մէյտան»-ին ճամբաներուն վրայ Տէր
Հօր հետ, ճնշուած մերթ, գօտեպնդուած
երբեմն ծով ցաւերով և ծով յոյսերով մեր
ժողովուրդին: Երբեմն միջնորդող կը դուար-
ճանար այնտեղ ծառերէն վար իջնող կա-
պիկներու արշաւներով, որոնք իրենց հեռ-
պիտի ձեւերով, արթուն նայուածքներով
մեզ պահ մը կը փոխադրէին կեանքի ու-
րախ կողմերուն: Հնդկիներ ուտելիք կը
բերեն անոնց և տեսնել է պէտք թէ ինչ-
պէս մեծով ու պղտիկով կը հաւաքուին
յափշտակելով իւրաքանչիւրը իր բաժինը:
Զօրաւորը միշտ առնելով շատը անշուշտ,
ընկճելով տկարը: Ամէն ինչ զօրաւորին
բնութեան մէջ ... ու բանաւոր մարդն ալ
նոյն ճամբով: Հնդկի կը կը յարգէ ամէն կեն-
դանի, մանաւանդ կապիկը որ իր մարդ-
կային նմանութիւններով մասնաւոր ազդե-
ցութիւն մը կը ձգէ անոր նախնական հո-
գիին վրայ: Կապկապատկեր չաստուծոյ մը
խորաններ տեսած եմ ուր մեծ քերմեռան-
դութեամբ ան կը տանի իր նուէրը: Նախ-
նական այն հասկացողութիւնը թերեւս որ
կեանքին մէկ սկզբնաւորութիւն կը ճանչ-
նայ ու մարդն ու անասունը հաւասարապէս
կը տանի նոյն աղբիւրին:

Այս պոռոյտներու ընթացքին է որ ան-
դրադարձայ հնդկիներուն մեծ մարդասէր-
ներ ըլլալուն: Այդ ընդարձակ մարդագե-
տիներուն վրայ տասնեակներով ակումբ-
ներ մարզական, քրիքէթի, ֆութպոլի,
թէնիսի, որոնց մէջ հայկական մարզական

ակումբն ալ ուր կը հաւաքուին ընտանի-
քով, իրիկնադէմերուն, իրենց զաւակները
մարզերուն զովութեան բերած մայրեր,
մինչ երիտասարդներ կը խաղան թէնիսն
ու բիկ բոնկը: Ու այս մարդարաններուն
ամենէն շէնը, Կալկաթայի ձիարձակարա-
նը, անգլիական բարքերու յետաձուցու-
թիւն, որ շարաթ իրիկուններ տասնեակ հա-
զարաւորներ կ'առնէին հնդկի, եւրո-
պացի ու հայ, ձիերու վազքին յանձնելով
իրենց բախտին ուրախութիւններն ու տրտ-
մութիւնները: Կը յիշեմ հայ մը որ կը հար-
ցնէր ինծի թէ պիտի Աստուած ներէ՞ր ի-
րեն, իրեն՝ որ ամբողջ ունեցածը կորսնցու-
ցած էր ձիարշաւի մէջ, մինչ ուրիշ մը նոյն
տան մէջ անտեսած էր նոյնիսկ մեր գոյու-
թիւնը երբ Կալկաթայէն 15 մղոն հեռու
Չանթանակոր ըստած դիւղաքաղաքը այ-
ցելութեան դացած էինք իրենց, ընկղմած
ըլլալով խորունկ վշտի մը, մտատանջու-
թեան մը մէջ: Հարցուցի պատճառը. ըսին
թէ «ձիարշաւի մէջ կորսնցուցած է», քեմ-
ծիծաղով մը: Թէ իր ամբողջ մտածումը
կը դառնայ այժմ այդ գաղափարին շուրջ:
Ուրեմն ո՛չ մէկ ձեւով զարմանալի՝ երբ
հսկայական հարստութիւն, ապարանքներու
և պալատներու տէր Պր. Յ. Գալստանեան,
այնքան տարուած ըլլայ ձիարշաւէն, որ
օր մը ինքզինքը գտած ըլլայ պարտքերու
նոյնքան հսկայական բեռերու տակ. ու իշ-
խանաբար ապրելէ վերջ գերեզմանաքարը
եկեղեցւոյ վարչութիւնը ստիպուած ըլլայ
գնել: Այս մարդը որուն տաղանդին մասին
միշտ մեծ գովեստով խօսուեցաւ ինծի, ա-
նոր ազգասիրութեան և առատաձեռնու-
թեան մասին, որ իր կենդանութեան ոչինչ
խնայած է աղքատին ու պանդուխտին ու
եկեղեցւոյ իրեն տրուած գրամէն, ոչինչ
պիտի ձգէր իր ժողովուրդներուն: Հաս-
կընալու համար տարողութիւնը ըսածնե-
րուս պէտք է տեսած ըլլալ հսկայական
Գալստանեան ապարանքը հարիւրաւոր յար-
կաբաժիններով շէնք մը Կալկաթայի շատ
մէկ արժէքաւոր պողոտային Park St.-ի
վրայ որ այժմ անուանուած է Queen's Mou-
son և իր պալատը ամենաշքեղը Կալկա-
թայի պալատներուն, ծառերու և ծաղիկ-
ներու մէջ, այժմ չեմ գիտեր որ մէկ մա-
հարաձայի բնակարանը: Գալստանեանի պէս
ուրիշ հայեր ևս, Ստիֆընսեր, Թադէոսներ

և ուրիշներ նմանօրինակ շէնքերով զարդարած են կալկաթան: Անոնցմէ միայն այժմ թաղէտներունը կը մնայ, միւսները լուծարքի ենթարկուած ըլլալով ժառանգորդներուն կողմէ որոնք նախընտրած են իրենց հարստութեամբ մեկնել եւրոպա կեանքի վայելու մին համար: Ընդդէմ իշտ այն հաստատումը որ հնդկահայը ամէն ինչ կատարեալ խոստանելէ ետք անոր յաւերժացման կազմակերպութիւնը չէ կրցած ընել ու մեծ գործարաններ, ձեռնարկներ անոնց հաստատողներու մահուան հետ գրեթէ զոցած են իրենց դուռները: Մինչ օտարներ հարկաւոր տարիներու տուներ և հաստատութիւններ միշտ զէպի աւելի բարօրը կը շարունակեն որդիէ որդի: Տխրութիւնը կը համակէ մեզ երբ կ'ըսուի թէ այս, այն, միւսը, տուն, շէնք, հաստատութիւն կամ գործարան, հայերուն եղած են: Կ'ըսեն թէ պահել կարենալը շահելուն չափ արժանիք մըն է: Հաւանաբար պահելու արժանիքը զլացուեցաւ հնդկահայուն: Ժողովուրդներու նկարագիր որ բնագոյրէն եթէ կարելի է ըսել ա՛յս կերպերու մէջէն աշխատանքի խմատը կուտայ: Համայնական, ապագային նայող աշխատանքը չունինք մենք: Սերունդներ կուգան ու կ'երթան իրենց մտահոգութիւններուն համար միայն, անտեսելով ապագան որ ուրիշ ժողովուրդներուն քով իրրեւ ներհակ առաքելութիւն՝ յառաջդիմութիւններու ամենէն կարեւոր զսպանակաւորումն է եղած: Թերեւս պիտի սորվինք տակաւին . . .

«Մէյտան»ը իր հարաւարեւելքին վրայ, ճիշդ ձախին Վիկտորիայի յիշատակարանին ծառաստանի մը սողարթներուն մէջէն կը գեղեցկանայ Անկլիքան եկեղեցիի մը գոթիկ հրաշակերտով: Տակաւին հոն Անգլիան, երեք հարիւր տարիներու իր տիրապետութեան խորունկ հետքերով: Ու արեւմտեան կողմէն վար բերդաքաղաք մը Վիլիլմ Գորթ կոչուած ապաստանարան ու միւսնոյն ատեն անգլիական կայսրութեան ուժի ցուցադրում. այժմ հնդկական բանակի կեդրոնատեղի որուն զարպաններէն անցանք մենք հիւրը ըլլալու համար քանիցս համակրելի հայ սպայի մը Լէոն Արուսեանի, Սինկափուրէն ճարտական վարչապետութիւններէ վերջ Հնդկաստան ապաստանած իր մօր և քրոջ հետ: Մայրը 70

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Շր. 5 Նոյ. — Վաղուան Գիւտ Խաչի տունին առիթով, կէսօրէ ետք, Միարանութիւնը՝ Գեր. Տ. Տիրան Արքեպս. Ներսէսեանի զխաւարութեամբ շարադրանքի հանդէսով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, Կիրակմուտքն ու վաղուան նախատեսակը պաշտուեցան Գիւտ Խաչի այրին Կից՝ հայապատկան Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյն մէջ, նախագահութեամբ Նորին Գերապատութեան:

● Կիր. 6 Նոյ. — Գիւտ Խաչ: Գիւտերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Լուսաւորիչ: Ժամարան էր Հոգ. Տ. Յարութիւն Վրդ. Մուշեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ երրորդ անգամ թափօր Գրիգորի Ս. Գերեզմանին և Պատանատեղւոյն շուրջ, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Տիրան Արքեպս. Ներսէսեանի, որ ամպստանի տակ, Կենաց Փայտի ճանաչագեղ մատուցելով կ'օրհնէր Տաճարը լեցնող հաւատացեալներու բազմութիւնն ու Ս. Թ. Վարժարանի երկսեռ ուսանողութիւնը: Թափօրը վերջացաւ Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

● Կիր. 13 Նոյ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Պատարագին էր Հոգ. Տ. Վաղգէն Արդ. Գրգորեան: Քարոզեց Գեր. Տ. Տիրան Արքեպս. Ներսէսեան, նիւթ ունենալով օրուան ճաշու Աւետարանի դրուագը (Ղուկ. Ը. 19-21), ու Տիրոջ Մայր իմ և եղբարք իմ սոքա են որք զբանն Աստուծոյ լսեն և առնեն խօսքէն հետեցնելով թէ Յիսուս ոչ թէ չէր ուղեր տեսնել իր մայրն ու եղբայրները, այլ թէ մենք ևս կրնանք արժանանալ Տիրամօր ու առաքելոց երանութեան, երբ ապրինք ճշմարիտ քրիստոնէի վայել կեանքը: Ու եղբակացուց թէ աշխարհ պիտի չխաղաղի՝ որքան ատեն որ հաստատուած չէ մարդոց միջև ճշմարիտ եղբայրութեան ոգին, խաբսխած իր հիմքեր սիրոյ ու իրեօգնութեան գետին վրայ:

ամեայ աղուոր հայ մայրիկ մը, բաւական հայախօս: Տիկինը զուարթախօսուն հայ կին մը որ հայերէն բառ մը իսկ չէր գիտեր:

ԲԱՅԳԷՆ ՎՐԴ.

(Շարունակելի՝ 3)